

Artykuły

Kazimiera Orzechowska-Kowalska, AWF Kraków

Europejskie Szlaki Kulturowe Rady Europy

Słowa kluczowe: procedura powoływania szlaków Rady Europy, Szlaki Kulturowe Rady Europy, Fundacja Al-Andalus, trasy Szlaku Kulturowego Al-Andalus

Streszczenie

Po koniec lat 1980-tych Rada Europy rozpoczęła realizację projektu pod nazwą Europejskie Szlaki Kulturowe. Ich celem miało być: uświadomienie Europejczykom ich tożsamości kulturowej oraz obywatelstwa europejskiego; zachowanie i ochrona dziedzictwa jako źródła społecznego, ekonomicznego i kulturowego rozwoju otoczenia w którym żyją, nadanie miejscom, związanym z turystyką kulturową, szczególnego znaczenia z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju, a także przyznanie priorytetu turystyce kulturowej wśród sposobów spędzenia czasu wolnego oraz promocję dla szeroko rozumianej kultury Europy.

Opracowano także szczegółową procedurę powoływania szlaków oraz ich tematykę, która zawiera się w trzech zakresach – *Ludzie; Migracje oraz Rozprzestrzenianie się głównych prądów europejskich w dziedzinie filozofii, sztuki, religii, nauki, techniki i handlu.*

Obecnie funkcjonuje ponad 20 Europejskich Szlaków Kulturowych. Jednym z nich jest szlak Kulturowy „Dziedzictwo Al-Andalus”. Jest to trasa wyznaczona na terenie Hiszpanii, krajów północnej Afryki i Ameryki Południowej. Zgodnie z celami i założeniami powoływania szlaków Rady Europy (Zasady I-IV) – opracowywaniem oraz realizacją tego projektu zajęła się Fundacja The Legacy of Al-Andalus. Szlak ten ukazuje bogactwo oraz rolę dziedzictwa kulturowego, w odniesieniu do cywilizacji hiszpańsko-muzułmańskiej, oraz jego wpływu na obszarze śródziemnomorskim na przestrzeni wieków.

Potrzeba rozwijania turystyki kulturowej, kultywowania tradycji, staje się dziś jednym z głównych postulatów budowania społeczności opartej na wiedzy, świadomej swojej tożsamości, swoich korzeni. Okazuje się, iż rozwój tego rodzaju turystyki pociąga za sobą wielkie korzyści zarówno materialne, jak i moralne. Stwarza ona szerokie możliwości promowania wartości kulturowych oraz ich kultywowania, będąc jednocześnie ważną podbudową ekonomiczną dla ich zachowania. Koncepcja dziedzictwa kultury, która staje się przedmiotem działań wielu krajów i autonomicznych organizacji, tworzenie instytucji ochrony oraz międzynarodowa współpraca, stają się szansą ocalenia wspólnego dziedzictwa człowieka.

Nieocenioną rolę w budowaniu jedności europejskiej, zwłaszcza w kształtowaniu świadomości europejskiej wspólnoty kulturowej, odegrała na przestrzeni wielu lat i nadal odgrywa Rada Europy. Jednym z podstawowych celów jej działania stała się ochrona dziedzictwa kultury, działanie na rzecz większej jedności europejskiej oraz wcielanie w życie ideałów i zasad wspólnego „dziedzictwa europejskiego”.

Posiedzenia Zgromadzenia Parlamentarnego RE przygotowuje 14 wyspecjalizowanych komitetów. Jednym z nich jest Komitet ds. Kultury, Nauki i Edukacji, który kieruje pracami dotyczącymi kultury, edukacji i sportu. Wśród międzynarodowych programów ochrony dziedzictwa, jaki podjął wspomniany Komitet, jest inicjatywa tworzenia Europejskich Szlaków Kulturowych.

W 1960 r. Rada Europy zaprezentowała raport nt. „Świadomość atrakcji turystycznych Europy i ich włączenie w kulturę wypoczynku”. Wyniki tego raportu poruszały kwestię

odkrywania kultury poprzez podróżowanie oraz „położenie większego nacisku na turystykę kulturową (...), która jest najlepszym sposobem spędzania wolnego czasu (...), bo służy do uzupełnienia i ilustrowania wyniesionej ze szkoły wiedzy i umożliwia rozwój indywidualnej wrażliwości i doświadczenia społecznego” [Routes; The council of Europe...].

Historię projektu Europejskich Szlaków Kulturowych rozpoczyna, przedstawiona w styczniu 1984 roku, Rekomendacja (nr 987) Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy. Zaproponowano w niej koncepcję powołania europejskich szlaków, które miałyby podkreślać europejską wspólnotę kulturową. W 1985 roku w Grenadzie zorganizowano międzynarodową konferencję ministrów kultury i dziedzictwa, podczas której stwierdzono, iż wśród wielu więzi wewnątrzeuropejskich, istnieje pewien element wspólny dla większości krajów, który nigdy nie utracił swej wymiernej wartości. Jest nim dziedzictwo kulturowe. Wynika ono ze wspólnych korzeni cywilizacji łacińskiej.

Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy postanowiło powołać specjalną Radę ds. Programu Europejskich Szlaków Kulturowych. Opracowała ona i powołała do życia Europejski Szlak Pielgrzymkowy (ryc.1 przedstawia istniejącą obecnie całą sieć szlaków wiodących do Santiago de Compostela).

Ryc. 1. Sieć szlaków wiodących do Santiago de Compostela

Źródło: własne (paszport pielgrzyma)

Proponując koncepcję tego pierwszego szlaku kulturowego, odwołano się do najstarszej, bo istniejącej już w średniowieczu drogi wiodącej do Santiago de Compostela (ryc.2). Pątników – przez Dantego nazwanych *peregrini* – którzy podążali tą drogą, łączyło poczucie przynależności do wspólnoty europejskiej, jaką wtedy reprezentowała religia chrześcijańska, stanowiąca uniwersalny system wartości (co ciekawe, Dante pielgrzymów zdążających do Rzymu określił – *romieri*; zaś do Jerozolimy – *palmieri*). Jednocześnie był to szlak, wzdłuż którego rozwijała się kultura i architektura romańska, rozprzestrzeniały się nowe idee i zdobycze cywilizacyjne średniowiecza.

Ryc. 2. Średniowieczna droga do Santiago de Compostela

Źródło: Jackowski A: *Leksykon – Szlaki pielgrzymkowe Europy*, Kraków 2000

Rada Europy od początku istnienia Programu Szlaków Kulturowych kładła nacisk na potrzebę kształtowania świadomości Europejczyków dotyczącej wspólnego dziedzictwa; dialog między religiami, ochronę mniejszości narodowych, krajobrazów. Przyjmując te założenia, Rada Współpracy Kulturowej przy Radzie Europy określiła podstawowe cele, jakie winny spełniać powoływane szlaki, którymi są m.in. [Orzechowska-Kowalska K.; *Routes*]:

- uświadomienie Europejczykom ich tożsamości kulturowej oraz obywatelstwa europejskiego,
- zachowanie i ochrona dziedzictwa jako źródła społecznego, ekonomicznego i kulturowego rozwoju otoczenia w którym żyją, nadanie miejsc, związanym z turystyką kulturową, szczególnego znaczenia z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju,
- przyznanie priorytetu turystyce kulturowej wśród sposobów spędzenia czasu wolnego oraz promocję dla szeroko rozumianej kultury Europy.

Jednocześnie sformułowano pojęcie „Europejskiego Szlaku Kulturowego”, który winien przebiegać przez więcej niż jeden kraj lub region, być zorganizowany wokół tematu określonego aspektami historycznymi, artystycznymi czy społecznymi dotyczącymi spraw Europy. Może być to również trasa wytyczona na podstawie istniejącego szlaku geograficznego ze względu na wybitne walory środowiska przyrodniczego. Ujęcie w definicji terminu „europejski” musi dawać do zrozumienia znaczenie i kulturowy wymiar szlaku, który jest dużo szerszy niż wymiar lokalny. Szlak powinien zostać oparty na licznych i różnorodnych atrakcjach kulturalnych, z miejscami szczególnie ważnymi historycznie, które są również reprezentatywne dla kultury europejskiej jako całości.

Program Szlaków Kulturowych Rady Europy opracowano, biorąc pod uwagę tematy, które były reprezentatywne dla zrozumienia i pogłębienia wartości europejskich, które wypływają ze złożoności kulturowej, różnorodnych społeczności tworzących Europę, ukazanie, jak dziedzictwo różnych krajów kontynentu, reprezentuje podzielone dziedzictwo kulturowe. Tematyka i problematyka szlaków tworzona była (i jest nadal) przez wyspecjalizowane grupy ludzi różnych dziedzin życia, ludzi nauki, a także przedsiębiorstwa, instytucje i stowarzyszenia, zarówno państwowe, jak i prywatne, które, w oparciu o zatwierdzony projekt, podjęły się wielostronnej współpracy.

Rada Europy, która na przestrzeni kilku lat, pozytywnie zweryfikowała działania Programu, podjęła decyzję o stworzeniu projektu opartego o bardziej formalną strukturę współpracy, a

następnie zajęła się ustanowieniem systemu regulacji prawnych, uściślających zasady działania i realizację zadań Programu. Celem ich stworzenia stała się specyfikacja kryteriów, którymi należy się kierować przy wyborze nowych tematów czy tworzeniu sieci szlaku (w odniesieniu do wspólnej tematyki). System ten miał sprecyzować kierunki rozwoju nowych przedsięwzięć, a także określić zasady przypisywania kategorii nowo powstającym szlakom. Związane to było m.in. z przystąpieniem do projektu państw Europy Środkowej i Wschodniej oraz gwałtownym wzrostem różnorodnych szlaków kultury lokalnej. Aby uporządkować wielość możliwych do realizacji zagadnień, zaproponowano podzielenie szlaków na trzy główne tematy: *Ludzie, Migracje oraz Rozprzestrzenianie się głównych osiągnięć cywilizacyjnych* [*The council of Europe...*]. Komitet Kultury, Nauki i Edukacji, w listopadzie 1996 roku, podjął decyzję o przekształceniu Programu Szlaków Kulturowych w instytucję. W 1997 r. Rada Współpracy Kulturowej RE oraz Wielkie Księstwo Luksemburg powołało do życia Instytut Szlaków Kulturowych. Zgodnie z projektem porozumienia Rada Europy zobowiązała się do:

- współpracy z Instytutem w celu bardziej efektywnej realizacji Programu, udostępnienia Instytutowi pełnej dokumentacji Programu wraz z archiwami oraz
- przekazywania informacji Wielkiemu Księstwu Luksemburg dotyczących bieżących zagadnień realizowanego Programu w odniesieniu do założeń umowy.

Porozumienie o wzajemnej współpracy zakładało również zobowiązania dla Wielkiego Księstwa Luksemburg, do których należało:

- zapewnienie pomieszczeń niezbędnych dla zespołu realizującego zadania Instytutu oraz pomieszczeń umożliwiających gromadzenie i przechowywanie całej dokumentacji (siedzibą Instytutu jest Wielkie Księstwo Luksemburg);
- zapewnienie personelu odpowiedzialnego za pełnienie obowiązków oraz prowadzenie archiwum dokumentacyjnego Instytutu;
- przyznawanie rocznej subwencji dla Instytutu na pokrycie kosztów operacyjnych związanych z realizacją Programu.

Powołanie Instytutu, w znaczeniu formalnym, nastąpiło z chwilą podpisania administracyjnego porozumienia między Instytutem i Radą Europy. Artykuł I projektu tego porozumienia, zakładał zobowiązanie finansowanie dla Rady Europy, w postaci rocznej dotacji przekazywanej Instytutowi na rzecz rozwoju Programu. Instytut natomiast został zobowiązany do przedstawiania: szczegółowego, rocznego raportu zadań Programu, który zrealizowany był w bieżącym okresie finansowym oraz projektu zadań objętych Programem na kolejny rok.

Instytut posiada status stowarzyszenia non-profit zgodnie z prawem Księstwa Luksemburg, a swoją działalność opiera na współpracy dwóch najważniejszych organów doradczych - Rady Europy oraz Wielkiego Księstwa Luksemburg. Wśród powierzonych Instytutowi zadań, najważniejszym stał się rozwój programu szlaków kulturowych, tj.:

- analiza i ocena zgłaszanych propozycji nowych szlaków,
- monitorowanie czynności związanych z ich powoływaniem oraz koordynacja pracy naczelných zespołów odpowiedzialnych za ich organizację,
- archiwizacja dokumentacji,
- informacja i publikacja danych.

Kolejnym etapem w rozwoju Programu Szlaków Kulturowych było ogłoszenie rezolucji na 66 sesji Rady Współpracy Kulturowej (21-23 stycznia 1998 r.), która zebrała wszystkie postanowienia i reguły uściślające zasady działania Programu. Rezolucja(98)4 została przyjęta decyzją Komitetu Ministrów 17 marca 1998 roku. Stanowi ona źródło ustalonych zasad, które składają się na formalny trzon stanowiący podstawę współpracy państw działających na rzecz rozwoju Programu Szlaków Kulturowych. Kraje europejskie mogą składać swoje propozycje nowych szlaków, ale koncepcje te muszą spełniać szereg kryteriów Programu. Propozycje szlaków powinny [*The council of Europe...*]:

- dotyczyć tematyki reprezentatywnej dla europejskich wartości kulturowych, wspólnych dla kilku krajów Europy;
- odnosić się do istniejącego szlaku historycznego;
- stanowić bazę długookresowej współpracy w tworzeniu projektów i rozwoju w kluczowych polach działania (m.in. badań naukowych, działań na rzecz ochrony i rozwoju dziedzictwa, wymiany kulturowej młodych Europejczyków, turystyki kulturowej czy zagadnień zrównoważonego rozwoju);
- być tworzone i monitorowane przez zorganizowane, niezależne federacje.

Rezolucja(98)4 zawiera Suplement, który szczegółowo precyzuje zasady działania Programu Szlaków Kulturowych. Składa się na niego szereg reguł (zasad), które powinny być przestrzegane w procesie tworzenia szlaku. Stanowią one niejako formalny szkielet. Aby temat został zakwalifikowany do programu, musi spełniać następujące zasady [Orzechowska-Kowalaka K.; *The council of Europe...*]:

- I – zawierać listę kryteriów dopuszczających temat, w której znajduje się sześć warunków (np. temat musi reprezentować wartości europejskie, wspólne dla wielu krajów, lub musi dotyczyć kulturowych i edukacyjnych wymian młodzieży);
- II – ustalić hierarchię zakresów działań – każdy temat winien tworzyć wielodyscyplinarne projekty działań na pięciu polach oraz określać kolejność ich ważności (np. współpracę w zakresie badań i rozwoju danego tematu; kulturowe i edukacyjne wymiany młodych Europejczyków; zawierać zagadnienia związane rozwojem zrównoważonej turystyki);
- III – określić kryteria powstawania sieci – sieć to kilku inicjatorów projektu (np. organów rządowych, jednostek badawczych); proponowana sieć musi oferować pełny program i wyszczególniać jego cele, metody, partnerów, obszary działalności, plany finansowe; powinna być ona wielokierunkowa i zaaprobowana przez Radę Europy;
- IV – ustalić kategorię szlaków – Komitet Doradczy i Departament Edukacji, Kultury i Sportu Rady Europy wydają certyfikaty dla szlaków, które odpowiadają trzem kategoriom:
 1. kategoria I – tzw. „Wielki Szlak Kulturowy Rady Europy” – szlak musi być zorganizowany wokół paneuropejskiego tematu, łączyć się z różnorodnymi projektami w różnych regionach europejskich; musi tworzyć sieć między regionami i krajami;
 2. kategoria II – tzw. „Szlak Kulturowy Rady Europy” – temat mający ograniczony wymiar europejski, zarówno pod względem historycznym, jak i geograficznym; projekt odpowiada jednemu lub wielu obszarom działań;
 3. kategoria III – „w ramach Szlaków Kulturowych Rady Europy” – tematy rozwijają inicjatywę do jednego z obszarów działalności, lub dotyczą wydarzenia czy działalności o wyjątkowej naturze.

Jak już wspomniano, aby uporządkować tematykę tworzonych szlaków kulturowych dokonano ich podziału na trzy grupy tematyczne [*Routes*]:

- *Ludzie* – ich zadaniem jest ukazanie cennego wkładu wybitnych jednostek w budowanie fundamentów cywilizacji europejskiej i znaczącego wpływu dla jej rozwoju. Uzyskana, w trakcie badań wiedza (np. historyczna, archeologiczna), ma pozwolić na pełniejszą interpretację sytuacji współczesnej Europy oraz na dokładniejszą analizę jej złożoności, szczególnie w odniesieniu do jej różnorodności kulturowej;
- *Migracje* – ich zadaniem jest pomoc w zrozumieniu wędrówek ludzi, zarówno wymuszonych, jak i dobrowolnych, ich przyczyn oraz ukazanie zmian, jakie dokonują się za ich przyczyną. Regiony, zamieszkałe przez społeczności kilku różnych kultur przybierają nowy kształt, tworząc tygiel kulturowy, tak odmienny od jego pierwotnego charakteru.

- *Rozprzestrzenianie się głównych prądów europejskich w dziedzinie filozofii, sztuki, religii, nauki, techniki i handlu* – ich rolą jest ukazanie postępu w dziejach, który ukształtował europejską cywilizację, opartą na przepływie idei, które wskazywały kierunki rozwoju europejskim społecznościom. Wpłynęły one w zasadniczy sposób na bogactwo i różnorodność tradycji oraz ich kultur.

Tematy, wokół których tworzy się szlaki kulturowe, mogą być zaproponowane przez kraje członkowskie, regionalne lub lokalne władze, innych inicjatorów projektu (np. uniwersytety, stowarzyszenia, instytucje) lub przez sam sekretariat Rady Europy. Aby temat został przyjęty, musi spełniać wszystkie określone wymagania, zawarte we wspomnianych Zasadach. Efektem wieloletnich prac prowadzonych przez Radę Europy stały się koncepcje kilkudziesięciu tras europejskich łączących obiekty o podobnym rodowodzie czy pełniących funkcjach. Szlaki kulturowe są próbą ukazania fundamentalnych zasad, którymi w swej działalności kieruje się Rada Europy – prawami człowieka, zagadnieniami demokracji w kulturze europejskiej, odmiennością i tożsamością kulturową, wzajemną wymianą idei i ludzi niezależnie od granic państw europejskich.

W kontekście założonych celów i zadań Rada Europy zatwierdziła następujące szlaki [Router; *The council of Europe...*]:

➤ **Wielkie Szlaki Kulturowe Rady Europy (I Kategoria)**

- *Szlaki Pielgrzymkowe*

- Szlak Pielgrzymkowy do Santiago de Compostella (1987) – Szlak ten pierwotnie stworzono jako źródło inspiracji, jako odniesienie do idei szlaku pielgrzymkowego. Z czasem tworzone szlaki stawały się punktem odniesienia dla przyszłych przedsięwzięć oraz możliwości rozwojowych regionów, przez które przebiegały.

- Szlak Pielgrzymkowy Via Francigena (1994)

- *Historyczne i Legendarne Postaci Europy*

- Szlak Mozarta (1990)

- Szlak Świętego Marcina z Tours (2005)

- *Szlaki Monastycyzmu*

- Miasta Kluniackie w Europie (2004) – osiem pętli szlaku

- *Wikingowie i Normanowie, dziedzictwo europejskie*

- Szlak Wikingów (1992)

- *Inne*

- Szlak Miast Hanzeatyckich (1992)

- Parki i Ogrody (1992) – szlak krajobrazowy

- Dziedzictwo Al-Andalus (1997)

- Szlak Języka Kastyljskiego i Jego Ekspansja w Basenie M. Śródziemnego; Drogi Sefardów (2002)

- Szlak Europejskiego Dziedzictwa Narodu Żydowskiego (2004)

- Szlak Drzewa Oliwnego (2005)

- Szlak Via Regia (2005)

- Transromanica – Szlak sztuki romańskiej (2007)

➤ **Szlaki Kulturowe Rady Europy (II Kategoria)**

- *Środowisko Wiejskie*

- Architektura Bez Granic (1987)

- *Historyczne i legendarne Postaci Europy*

- Szlak Schickhardta (1992)

- Szlak Don Kichota (2007)

- *Fortyfikacyjna Architektura Militariów w Europie*

- Szlak Wenzla i Vaubana (1995)

- Dziedzictwo przemysłowe w Europie
 - Szlak Żelazny na obszarze Pirenejów (2004)
 - Szlak Żelaza w Europie Centralnej (2007)
- Inne
 - Szlak Fenicjan (1994)
 - Europejskie Szlaki Dziedzictwa Migracji (2004)
 - Szlak Via Karolinga (2007)
- **W Ramach Szlaku Kulturowego Rady Europy (III Kategoria)**
 - Szlaki Monastycyzmu
 - Szlak cysterski (1990)
 - Środowisko Wiejskie
 - Środowisko wiejskie na obszarze Pirenejów (2002)
 - Książka i Piśmiennictwo
 - Szlak książki (1999)
 - Sztuki żywe, tożsamość europejska
 - Teatr Młodych (1995)
 - Centra sztuki (2000)
 - Inne
 - Szlak baroku (1988)
 - Europejskie szlaki jedwabiu i tkanin (1988)
 - Szlak Celtów (1990)
 - Szlak odkryć miast europejskich (1993)
 - Szlak Cygański (1994)
 - Szlak humanizmu (1994)
 - Szlak Północnych Światła (1997)- przyrodniczy
 - Szlak Festiwalu i Rytuałów w Europie (1997)
 - Szlaki kulturowe Południa Europy Wschodniej (2004)

Termin „szlak” jest pojęciem posiadającym kilka znaczeń. Projekt *Rezolucji (98)4* zakłada możliwość jego interpretacji jako:

- szlaku w aspekcie historycznym (aktualne także współcześnie) – jego znaczenie odnosi się do istniejących w przeszłości wytyczonych tras, które przemierzano w różnych celach np: handlowych, religijnych. Do tej grupy szlaków zalicza się szlaki handlowe (morskie i lądowe), szlaki pielgrzymkowe czy trasy kierunków migracji społeczeństw;
- szlaku i trasy o wspólnej tematyce niezależnie od granic i regionów europejskich. Ideą tego szlaku jest lokalna lub międzyregionalna jedność pod względem kulturowym, społecznym, geograficznym i ekonomicznym;
- szlaku w aspekcie geograficznym (sieci miast). Ideą szlaku jest łączenie miast, obszarów, które historycznie powiązane były ze sobą wspólnym handlem, polityką czy sztuką (np. Szlak Hanzeatycki. Mozarta, Baroku),
- szlaku łączącym miejsca o podobnej twórczości kulturowej i artystycznej.

Szlaki Kulturowe Rady Europy jako symbol wymiany doświadczeń i informacji pozwalają poznawać różnorodność kultur, ich ewolucję oraz wzajemne współistnienie. Stanowią równocześnie przestrzeń ochrony tych kultur, ich walorów, ale przede wszystkim propagują potrzebę krzewienia idei wspólnych wartości poprzez rozwój turystyki kulturowej. Jako przykład niech posłuży jeden z powołanych przez Radę Europy szlak kulturowy – „Dziedzictwo Al-Andalus”. Jest to trasa wyznaczona na terenie Hiszpanii, krajów północnej Afryki i Ameryki Południowej. Zgodnie z celami i założeniami powoływania szlaków Rady

Europy (Zasady I - IV) – opracowywaniem oraz realizacją tego projektu zajęła się Fundacja *The Legacy of Al Andalus*.

Idea stworzenia hiszpańskiej Fundacji *The Legacy of Al Andalus* narodziła się w 1992 roku [<http://www.legadoandalusi.es>]. Nadrzędnym celem organizacji stało się podkreślenie istotnej roli dziedzictwa kulturowego, w odniesieniu do cywilizacji hiszpańsko-muzułmańskiej, oraz jej wpływu na obszarze śródziemnomorskim na przestrzeni wieków. Hiszpania, od VIII w. stanowiła most kulturowy pomiędzy Wschodem i Zachodem, most łączący cywilizacje Europy i Afryki. Była miejscem spotkania kilku kultur kosmopolitycznego społeczeństwa, które pomimo rozgrywających się w tle konfliktów, potrafiło stworzyć wspólną dla różnych kultur ojczyznę. Jej potęgą rozwijała się dzięki współpracy żyjących obok siebie w poczuciu wielkiej tolerancji muzułmanów, chrześcijan oraz żydów. Powołana Fundacja, a następnie kreowane przez nią szlaki, miały wskrzesić wartości tamtejszej kultury. Ta wspólna historia, wspólne dziedzictwo miały dać trwałą podstawę dla rozwoju programu współpracy, tolerancji, promującego współczesny dialog kulturowy. Przez przestrzeń, którą Fundacja starała się pobudzić i rozwinąć, przenika wspólna historia oraz dziedzictwo, których rolą ma być budowanie wzajemnych powiązań między wszystkimi krajami i ich społecznościami.

Powołana przez Radę Andaluzji (Junta de Andalucía) Fundacja otrzymała wsparcie od wielu organizacji międzynarodowych m.in. UNESCO, Rady Europy, Hiszpańskiej Międzynarodowej Agencji Współpracy oraz wielu innych instytucji, zarówno państwowych, jak i prywatnych. Honorowy patronat objął król Hiszpanii Juan Carlos I. Siedzibą Fundacji, do dnia obecnego, jest Grenada.

Projekt szlaku kulturowego „Dziedzictwo Al-Andalus”, Fundacja opracowała w marcu 1995 roku, jako ofertę kulturalną dla organizowanych w Sierra Nevada Mistrzostw Świata w narciarstwie alpejskim. Andaluzja była w tym czasie centrum turystyczno-recepcyjnym, zarówno dla kibiców, jak i światowych sieci medialnych, które zostały „wykorzystane”, aby pokazać światu nieznaną dotychczas problematykę dziedzictwa kulturowego regionu andaluzyjskiego.

W 1996 roku, dokumentację szczegółową projektu przyszłej trasy, Fundacja przedstawiła na seminarium szlaków kulturowych w Bourglinster. O potrzebie jego wdrożenia dyskutowano także podczas obrad, zorganizowanej w Helsinkach konferencji ministrów krajów europejskich, odpowiedzialnych za problematykę dziedzictwa kultury.

Ostatecznie, koncepcję szlaku przedstawiono Radzie Europy, która podjęła decyzję a o powołaniu w 1997r. Europejskiego Szlaku Kulturowego „Dziedzictwo Al-Andalus”, przyznając mu kategorię Wielkiego Szlaku Kulturowego Rady Europy (I kategoria) w 2004r. Podkreślono autentyczny wymiar inicjatywy oraz zapewniono wsparcia jego rozwoju na poziomie międzynarodowym.

Opierając się na stworzonych założeniach Fundacja „Al-Andalus” rozwinęła trzy główne trasy szlaku kulturowego [19]:

- 1. Szlak Kultury Omajadów** (ryc. 3) – przedstawiający drogę, jaką przemierzyła cywilizacja arabska w basenie śródziemnomorskim; trasa rozpoczynająca się w Mekce i Medynie biegnie przez tereny Afryki Północnej do ówczesnej Al-Andalus, gdzie kultura Omajadów osiągnęła swoje apogeum, a Kordoba stała się stolicą kalifatu – bezpośrednim spadkobiercą kalifatu w Damaszku. Celem powołania szlaku stało się upowszechnienie wiedzy o wzajemnych powiązaniach i wspólnych relacjach między Wschodem i Zachodem, w szczególności w odniesieniu do powiązań naukowych, humanistycznych, kulturowych i artystycznych. Trasa szlaku ilustruje historię kształtowania się kultury, przepływu wiedzy, która za pośrednictwem Arabów, ich ekspansji na teren Półwyspu Iberyjskiego, pojawiła się w Europie. Wspólnie ukształtowana historia dzięki szerokiej, wielowiekowej współpracy obejmującej cywilizacje Wschodu i Zachodu, ma dziś ułatwić stworzenie więzi kulturowych tych

krajów. Mają one wzmocnić wspólne stosunki i relacje pomiędzy miastami i regionami, które w przeszłości ukształtowały wspólny bieg dziejów.

Ryc. 3. Szlak Kultury Omajadów
Źródło: www.legadoandalusi.es

2. **Szlak Kultury Almorawidów i Almohadów** (ryc. 4) – łączący terytoria Hiszpanii, Maroka, Algierii, Mauretanii, Mali i Senegal. Szlak kulturowy odnosi się do okresu panowania dwóch dynastii afrykańskich – Almorawidów i Almohadów, którzy, na przestrzeni XI-XIII wieku, stworzyli silne imperium rozciągające się po obu stronach Gibraltaru; od Senegalu przez Mauretanię, Mali, Maghreb aż do Półwyspu Iberyjskiego. Trasa szlaku jest ilustracją potęgi i świetności minionych kultur, które w pewien sposób ukształtowały późniejszy obraz północnej Afryki oraz południowej Hiszpanii. Ekspansja tych kultur, liczne kontakty handlowe znalazły swoje odzwierciedlenie m.in. w architekturze, rzemiośle, tradycji oraz wielu zwyczajach ówczesnego społeczeństwa.

Ryc. 4. Szlak Kultury Almorawidów i Almohadów
Źródło: www.legadoandalusi.es

Całość trasy podzielono na siedem odcinków, z których cztery pierwsze (I-IV) zorganizowane są na terenie północno-zachodniej Afryki, natomiast pozostałe trzy (V-VII) na obszarze Hiszpanii (tab. 1). Trasa, na terenie Afryki rozpoczyna się w Marrakeszu, i prowadzi w dwóch różnych kierunkach – jedna jej część biegnie w głąb kontynentu przez Wyżną Atlasu w kierunku Meknes i Fez, a druga w stronę portów - Ceuty oraz miasta Tánger.

Tabela 1. Trasy Szlaku Kultury Almorawidów i Almohadów

Numer trasy	Przebieg trasy	Kontynent
Trasa I	Marrakesz – Sidi Bou Othman – Aghmat – Tinmel – Chichiaoua – Essaouira – Souira Kédima (Akouz) – Safi	Afryka (Maroko)
Trasa I	Marrakesz – Sidi Bou Othman – Aghmat – Tinmel – Chichiaoua – Essaouira – Souira Kédima (Akouz) – Safi	Afryka (Maroko)
Trasa II	Fez – Meknes – Moulay Idriss – Volubilis – Sefrou – Ifrane – Azrou – Kasba Tadla – Beni Mellal – El-Kelaa-des-Sraghna – Demnat	Afryka (Maroko)
Trasa III	Rabat – Salé – Mohammedia (Fedala) – Casablanca (Anto) – Settat – Kasba de Bouláouane – Moulay Abdalah (Tit) – El-Jadida – Azemmour	Afryka (Maroko)
Trasa IV	Souk el Arba du Rharb – Ouazzan – Chauen – Tetuán – Ceuta – Tánger – Asilah – Larache – Ksar el Kebir	Afryka (Maroko)
Trasa V	Tarifa – Algeciras – Gibraltar – Jerez – Arcos – Sewilla – Niebla – Silves – Mértola – Beja – Évora – Alcacer do Sal – Lisboa – Santarem – Badajoz – Sarajas – Cáceres	Europa (Hiszpania/Portugalia)
Trasa VI	Talavera de la Reina – Uclés – Consuegra – Alarcos – Calatrava la Vieja – Navas de Tolosa – Úbeda – Baeza- Alcalá la Real – Jaén – Andújar – Arjona – Córdoba – Écija – Carmona	Europa (Hiszpania)
Trasa VII	Ronda – Málaga – Antequerra – Grenada – Guadix – Almería – Aledo – Murcia – Orihuela – Cieza – Elche – Villena – Biar – Denia – Játiva – Valencia – Cuenca – Zaragoza – Tortosa – Palma de Mallorca	Europa (Hiszpania)

Źródło: www.legadoandalusi.es – zestawienie własne

3. **Szlak Kultury Mudèjar** (ryc. 5) – celem stworzenia tej trasy było ukazanie wpływu, jaki kultura cywilizacji islamskiej wywarła w krajach Ameryki Łacińskiej, która najpełniej wyraziła się w sztuce poprzez, pochodzący z Hiszpanii, styl mudèjar. Geneza stworzenia szlaku związana była z chęcią ożywienia wspólnych relacji między Hiszpanią a krajami Ameryki Łacińskiej, potrzebą kultywowania oraz promowania wspólnego dziedzictwa kulturowego, a także koniecznością jego ochrony. Inicjatywa powołania szlaku miała swym zasięgiem obejmować miejsca, w których dokonała się kulturalna i artystyczna „dyfuzja” wpływów chrześcijańsko-muzułmańskiej kultury Hiszpanii. Trasa obejmuje Meksyk, Gwatemalę, Portoryko, Kubę, Dominikanę, Wenezuelę, Kolumbię, Ekwador, Peru, Boliwię, Chile, Argentynę, Paragwaj oraz Urugwaj.

Ryc.5. Szlak Kultury Mudéjar
Źródło: www.legadoandalusi.es

Aby wzmocnić ofertę turystyczną Hiszpanii, Fundacja zorganizowała także sieć kilku szlaków turystycznych na terenie Andaluzji, które miały przybliżyć historię i kulturę tej historycznej krainy. Celem nadrzędnym ich stworzenia, stała się potrzeba ochrony dziedzictwa kulturowego (historycznego, artystycznego, architektonicznego) Al-Andalus oraz próba odtworzenia dawnej cywilizacji, której zdobycze i osiągnięcia w dużej mierze wpłynęły na obecny kształt kulturowy Hiszpanii. Fundacja zaproponowała cztery trasy szlaków turystycznych, które nawiązują do poszczególnych okresów historycznej krainy Al-Andalus, charakteryzując jej kulturowe osiągnięcia w dziedzinie sztuki, nauki oraz jej tradycje. Obejmują one swym zasięgiem około 200 lokalizacji: miejscowości, miasteczek i wsi południowej Hiszpanii. Zorganizowane są wokół grup tematycznych, które składają się na historię Al-Andalus. Każda z nich nawiązuje do odpowiedniego okresu historycznego islamskiej cywilizacji:

1. do epoki kalifatu (X-XI w.): **Szlak Kalifatu** (ryc. 6)

Ryc. 6. Szlak Kalifatu
Źródło: www.legadoandalusi.es

2. do okresu panowania dynastii afrykańskich w Hiszpanii – Almorawidów i Almohadów (XI-XIII w.): **Szlak kultury Almorawidów i Almohadów** (ryc. 7)

Ryc. 7. Szlak kultury Almorawidów i Almohadów

Źródło: www.legadoandalusi.es

oraz dynastii Nasrydów – arystokratycznej dynastii rządzącej w An-Andalus (XIII-XV w.): **Szlak Kultury Nasrydów** (ryc. 8)

Ryc. 8. Szlak Kultury Nasrydów

Źródło: www.legadoandalusi.es

3. Trasa Waszyngtona Irwinga (1829 r.): **Szlak Waszyngtona Irwinga** (ryc. 9) – jest szlakiem, który opracowano na podstawie podróży amerykańskiego pisarza, zachwyconego pięknem Andaluzji, a który pośrednio również nawiązuje do historii Al-Andalus.

Ryc. 9. Szlak Waszyngtona Irwinga

Źródło: www.legadoandalusi.es

Wszystkie trasy kończą się i zbiegają w Grenadzie, która była ostatnim punktem oparcia Arabów w Hiszpanii i ostatnim bastionem średniowiecznej potęgi Al-Andalus (ryc. 10).

Ryc. 10. Sieć szlaków turystycznych na terenie Andaluzji wiodących do Grenady
Źródło: www.legadoandalusi.es

Fundacja, oprócz opracowania koncepcji szlaków kulturowych, podjęła również wiele działań zmierzających do ich propagowania. Organizuje i uczestniczy w forach dyskusyjnych, debatach czy seminariach, dotyczących tematyki kulturowej krajów arabskich i obszarów śródziemnomorskich, a na mocy różnych porozumień współpracuje z uniwersytetami, ośrodkami badawczymi. Wśród głównych celów Fundacji należy wyróżnić [www.legadoandalusi.es]:

1. upowszechnianie wiedzy o cywilizacji hiszpańsko-muzułmańskiej, jej zabytkach oraz kulturze w oparciu o historyczno-społeczne powiązania świata arabskiego i europejskiego;
2. podkreślanie roli, jaką Hiszpania i Andaluzja odegrały w historii Europy, jako „mostu kulturowego” łączącego Wschód z Zachodem;
3. kształtowanie i promocja turystyki kulturowej, m.in. sztuki tradycyjnej oraz handlu w celu ochrony i odbudowy dziedzictwa kultury;
4. wzmacnianie powiązań ze wszystkimi krajami o wspólnej historii, poznania ich podejścia do problemu wartości dziedzictwa, w celu jego lepszego zrozumienia i interpretacji;
5. podkreślanie, że wspólna historia i wspólne dziedzictwo służy poprawie sposobu postrzegania „innych społeczności”, a tworzenie wspólnych relacji jest szansą budowy świata opartego na poczuciu solidarności z innymi narodami.

Opracowując Program Szlaków Kulturowych Hiszpanii, Fundacja przygotowała bogatą ofertę turystyczną, w której rozwój sieci szlaków i tras tematycznych, stał się również próbą zwiększenia atrakcyjności obszaru Andaluzji. W tym celu Fundacja stworzyła głębokie podstawy dla realizacji zamierzonych celów, m.in.:

- zebrała i skatalogowała dane oraz dokumentacje dotyczące cywilizacji Al-Andalus;
- opracowała sieć szlaków (turystycznych i kulturowych) obejmujących ponad 200 miejscowości wraz z katalogiem map;
- nawiązała współpracę z wieloma krajami w basenie Morza Śródziemnomorskiego w celu rozwoju oraz promocji Programu Szlaków Kulturowych w oparciu o obustronne porozumienia;

- zorganizowała ponad 25 wystaw i ekspozycji tematycznych w Hiszpanii, Francji, Ameryce Łacińskiej oraz kilku krajach arabskich, w których wzięło udział ponad 1,2 miliona uczestników; ich celem była popularyzacja kultury Al-Andalus. Wystawy powstały przy współpracy wielu instytucji, które dostrzegają potrzebę odbudowy i pielęgnacji dziedzictwa kulturowego, oraz tworzenie podstaw rozwoju dla turystyki kulturowej o nowej jakości. Wystawy te miały wzmocnić poczucie wspólnego poszanowania kultury oraz pogłębiać współpracę na rzecz budowania kulturowej tolerancji¹;
- wydała ponad 60 książek o tematyce turystyczno-kulturowej;
- stworzyła i rozwinęła projekt *Jednostki Edukacyjnej Dziedzictwa Al-Andalus*, która zajęła się wydawaniem materiałów dydaktycznych dla szkół publicznych w Andaluzji;
- włączyła się w realizowany przez UNESCO *Program Śródziemnomorski*, którego celem jest rozwój oraz promocja krajów w basenie Morza Śródziemnego w aspekcie zagadnień przestrzeni ekoturystycznej;
- przy współpracy wielu mediów, zarówno krajowych, jak i międzynarodowych, działalność Fundacji została zaprezentowana w największych, światowych stacjach telewizyjnych. Kampanię promocyjno-informacyjną zorganizowano także w wielu prowincjach i regionach Hiszpanii (rozdano ponad 2,5 miliona publikacji oraz broszur informacyjnych) oraz Ameryce Południowej (m.in. poprzez wystawę pt. *Mudéjar oraz szlaki Al-Andalus*). Fundacja uczestniczyła także w *Hiszpańskim Tygodniu Kulturalnym* w Bogocie (Kolumbia), który został zorganizowany przez Instytut Królów Katolickich we współpracy z Ambasadą Hiszpańską oraz Hiszpańską Agencją Współpracy Kulturowej (AECI).

Rozwój Szlaków Kulturowych, a pośrednio także wszystkich innych szlaków i tras Andaluzji, wymagał, jak wcześniej wspomniano, nawiązania współpracy z wieloma instytucjami, fundacjami oraz zagranicznymi przedstawicielami wielu państw. Fundacja, zaangażowała się w związku z tym w kilka programów europejskich, które wspomagają rozwój turystyki kulturowej i ekoturystyki. Programy te są współfinansowane z funduszy strukturalnych polityki regionalnej Unii Europejskiej². Przykładem jest – **Interreg III A – Projekt Promocji Współpracy w zakresie Szlaków Kulturowych**³ – stworzono go w celu rozwinięcia i popularyzacji Szlaku Kulturowego Almorawidów i Almohadów oraz

¹ Do najciekawszych wystaw promujących turystykę kulturową należy zaliczyć m.in.: *Muzyka i poezja Południa Al-Andalus* (Sewilla, 1995), *Sztuka Islamska w Królestwie Grenady* (Grenada, 1995), *Dziedzictwo Al-Andalus. Sztuka Życia* (Madryt, Grenada, 1995-1996), *Aromaty Al-Andalus* (Grenada, 1996), *Dziedzictwo Al-Andalus. Szlaki Kulturowe* (Paryż, 1998), *Szlak Kulturowy Almorawidów i Almohadów* (Marrakesz, Paryż, Mauretania, 1999), wystawa prezentująca Szlaki Kulturowe Andaluzji – Światowa Wystawa w Hannover (2000), *Grenada. Siedem Ogrodów* (Damaszek, Aleksandria, Kair, Grenada, 2001-2002), *Splendor Omajadów w Kordowie* (Kordowa, 2001). Trójkąt „Al-Andalus” (Rabat, Maroko, 2004 – tematem była pamięć o historycznych ziemiach Al-Andalus oraz Maghrebu), *Maroko i Hiszpania – Wspólna Historia* (Maroko 2005) – celem było przybliżenie historii Hiszpanii i Maroka z okresu kalifatu Omajadów, królestw *taifas*, okresu panowania dynastii Almorawidów, Almohadów, Nasrydów oraz dynastii marokańskich.

² Polityka regionalna Unii Europejskiej prowadzona jest przy pomocy funduszy strukturalnych, wśród których wyróżnia się m.in.: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR) oraz Europejski Fundusz Społeczny (EFS); Butowski L., *Finansowanie projektów turystycznych z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Akademickie WSSP w Lublinie, Warszawa-Lublin 2005, s. 11, 21.

³ Jednym z priorytetowych celów Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) jest rozwój turystyki i inwestycji w dziedzinie kultury (ze szczególnym uwzględnieniem ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego) oraz transnarodowa, transgraniczna i międzyregionalna współpraca, mająca na celu trwały rozwój lokalny i regionalny. W okresie programowania polityki regionalnej na lata 2000-2006 wdrożona została jedna z czterech inicjatyw wspólnotowych – Interreg III, która ma wspierać projekty współpracy transgranicznej i międzynarodowej.

wzmocnienia roli międzyregionalnych porozumień pomiędzy Hiszpanią i Marokiem. Zadaniem projektu jest także pogłębienie współpracy biznesowo-handlowej obu krajów⁴.

W celu upowszechniania wiedzy o hiszpańsko-muzułmańskiej cywilizacji, jej zabytkach oraz znaczeniu dziedzictwa w kształtowaniu turystyki kulturowej Hiszpanii, Fundacja podjęła szereg inicjatyw popularyzujących kulturę historycznej Al-Andalus. Szeroki zakres działań o charakterze promocyjno-informacyjnym pozwolił stworzyć wielodyscyplinarny program kulturalny, który uatrakcyjnił istniejącą już sieć szlaków turystycznych południowej Hiszpanii. Aktywną formą popularyzacji turystyki kulturowej, którą przygotowała Fundacja, jest **cykl warsztatów i programów tematycznych**, ukierunkowanych na spełnienie konkretnych celów i zadań, które swym zakresem obejmują zagadnienia dostosowane dla ściśle określonych grup ludzi. Na szczególną uwagę zasługują m.in.: [www.legadoandalusi.es]

- *Roczny Program Szkolny 2004-2005* – obejmował szeroki zakres przedsięwzięć mających na celu upowszechnienie wśród młodzieży wiedzy o kulturowym i artystycznym dziedzictwie, wspólnych tradycjach, ale także kształtowanie w nich poczucia odpowiedzialności za stan naturalnego środowiska oraz potrzebę jego ochrony (wg kryteriów określonych w Zasadzie I, III) Osiągnięcie tego celu miał przybliżyć cykl organizowanych warsztatów: m.in.: *Alhambra w Twoich Rękach*. Obejmował on m.in. zajęcia z garncarstwa, które miały przybliżyć dzieciom tradycje artystyczne oraz rzemiosło Andaluzji. *Andaluzyjskie Warsztaty Wzornictwa Tkanin*, których celem było pogłębienie wiedzy na temat popularnych motywów dekoracyjnych stosowanych we wzornictwie tkackim średniowiecznej Al-Andalus. Treścią warsztatów były także wykłady i dyskusje dotyczące roli jedwabiu i innych tkanin, jaką odegrały one w historii, ich roli jako przekaznika wiedzy i kultury między światem Wschodu a Zachodem, zarówno w znaczeniu technologicznym, jak i handlowym. Wraz z pomyślnym rozwojem Szlaków Andaluzyjskich w 2004 roku, zwłaszcza Trasy Kalifatu zorganizowano cykl *Warsztatów Gastronomicznych* promujących kuchnię andaluzyjską, w których wzięli udział profesjonalni szefowie kuchni renomowanych restauracji.⁵ Istotne znaczenie miał też cykl wycieczek tematycznych obejmujących trasy szlaków Andaluzji (m.in. Szlak Waszyngtona Irwinga, Szlak Kalifatu) oraz zapoznanie się z najważniejszymi miastami i zabytkami kultury Andaluzji;
- Program *Paradores de Turismo* – celem tego programu jest stworzenie produktu turystycznego nowej jakości, obejmującego sieć obiektów hotelowych (hiszp. *paradores*) południowej Hiszpanii. Inicjatywa rozwoju hiszpańskiego przemysłu hotelarskiego nowej generacji, opiera się na kilku istotnych aspektach, zwłaszcza w odniesieniu do współczesnej roli turystyki i funkcjach, jakie spełnia, kierunków

⁴Innymi projektami, w których uczestniczy Fundacja są: **Interreg III C East** – dotyczący zagadnień ekoturystyki. Celem projektu jest propagowanie zrównoważonego rozwoju, zarówno w odniesieniu geograficznemu, jak i ekonomiczno-społecznemu. Jednak szczególny nacisk został położony na poprawę zarządzania oraz egzekwowanie skuteczności realizowanej polityki turystycznej. **Interreg III B – Projekt MEDOCC**⁴ stworzony i rozwijany jest przez grupę pięciu krajów basenu Morza Śródziemnomorskiego o bogatych tradycjach tkackich i włókienniczych. Uczestniczą w nim Włochy, Hiszpania, Francja, Grecja oraz Tunezja. Celem stworzonej unii państw jest rozwijanie oraz promocja nowych koncepcji włókienniczych, tworzenie nowych produktów i usług turystycznych, przy wykorzystaniu wielowiekowych tradycji oraz szerokiej współpracy kulturowej tych krajów. **Interreg III C – Projekt SUVOT** dotyczy problemów oraz zagadnień turystyki zrównoważonej. Projekt zakłada jej propagowanie oraz rozwijanie w oparciu o doświadczenia włoskiej prowincji Rimini, która we współpracy z lokalnym rządem opracowała i powołała projekt *Strategia oraz instrumenty dla rozwoju Turystyki Zrównoważonej w obrębie Wybrzeża Śródziemnomorskiego*. Celem tego projektu stało się szukanie rozwiązań w walce z negatywnymi skutkami turystyki masowej.

⁵ W 2004 roku udział w warsztatach był otwarty dla publiczności, mogli wziąć w nich udział wszyscy zgłoszeni chętni.

polityki turystycznej oraz zagadnień dotyczących zrównoważonego rozwoju (wg kryteriów Zasady III). Wspierany przez Hiszpański Instytut Turystyki (Turespaña) program opiera się na kilku istotnych celach, m.in.: dbaniu o niezbędne dla potrzeb turystyki dziedzictwo historyczne, jego konserwację oraz zachowanie dla obecnych i przyszłych pokoleń; zwiększenie znaczenia turystyki na obszarach o słabo rozwiniętym przemyśle turystycznym; zwrócenie uwagi na problemy zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska na terenach o nasilonym ruchu turystycznym oraz na promocję regionalnych tradycji kulinarnych oraz produktów lokalnych [*Spain...*].

Szlaki Kulturowe, których rozwijaniem zajęła się Fundacja Al-Andalus, opierają się na historycznych, społecznych i kulturowych relacjach, wspólnych dla świata arabskiego i społeczności europejskiej historycznej krainy Al-Andalus. Celem stworzenia tych szlaków, a pośrednio także celem Fundacji, stało się poszukiwanie i oferowanie nowych możliwości rozwoju turystyki kulturowej, stworzenie szans oraz kładzenie nacisku na poznanie wspólnego dziedzictwa, które stymuluje poczucie więzi i solidarności wśród społeczności.

Myślą przewodnią dla szlaków kulturowych tworzonych przez Radę Europy była i jest różnorodność. Projektodawcy znajdują głęboki sens w owych trasach. Nie powinny być one jedynie sposobem na spędzenie wolnego czasu. Ich zadaniem jest przypomnienie podstawowych zasad zagubionych w trakcie rozwoju cywilizacji. Istotą tworzenia szlaków jest też potrzeba uświadomienia wagi wspólnego dziedzictwa oraz kreowanie modelu zachowań aktywnego i świadomego turysty.

Szlaki kulturowe, jako produkt turystyczny, bazują głównie na różnorodnych zabytkach architektonicznych. Mogą organizować nową jakość w przestrzeni, być aktywną formą ich ochrony. Włączone w nurt współczesności stają się „zabytkiem żywym” – przyczyniając się do uatrakcyjnienia i rozwoju miasta, regionu, państwa. Ludzie, którzy podążają tymi szlakami powinni odkrywać nieznane sobie często kultury, wraz z ich społecznościami, poznawać wspólną historię i dorobek materialny przeszłości.

Projekt „Europejskie Szlaki Kulturowe” Rady Europy wydaje się wychodzić naprzeciw rodzącym się potrzebom społeczeństwa. Przez prawie 20 lat stał się on instrumentem prowadzącym do zrozumienia walorów europejskich, ale i poza europejskich, wyrastających ze złożonej kultury oraz społeczeństw, które tę kulturę ukształtowały. Dzięki programowi szlaki te, na nowo rysują mapę Europy, ale i świata. Tworzą wielokulturową przestrzeń, w której zwykli ludzie mogą wyrazić siebie bez względu na granice, systemy czy wierzenia. Jest to przestrzeń otwarta, w której możliwe jest poszukiwanie nowych rozwiązań, wdrażanie nowych idei, ochrona i upowszechnianie wspólnego europejskiego dziedzictwa, dzielenie się doświadczeniami, gdzie każdy może poszerzyć swoje horyzonty.

Idea jednoczącej się Europy, tworzenia europejskich regionów powinna być realizowana poprzez uczestnictwo jej mieszkańców w różnych formach kultury. Taka szansa powstała. Europejskie Szlaki Kulturowe zostały włączone w system powiązań międzynarodowych. Ich aktualna i przyszła rola w dużej mierze będzie wynikała z aktywności społeczności lokalnych, które bogate i różnorodne dziedzictwo ocala, jako świadectwo swej tożsamości i upowszechnia w kulturze europejskiej.

Bibliografia:

- Ashworth G.J., *Planowanie dziedzictwa*, [w:] *Miasto historyczne – Potencjał dziedzictwa*, MCK, Kraków
- Bovill E.W., *Złoty szlak Maurów*, przeł. Edda Werfel, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1966
- Butowski L., *Finansowanie projektów turystycznych z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Akademickie WSSP w Lublinie, Warszawa-Lublin 2005
- Czachór Z., *Leksykon Unii Europejskiej*, Wydawnictwo ATLA 2, Wrocław 2002

- Dąbrowska D; *Europejski Szlak Kulturowy „Dziedzictwo Al – Andalus”*, praca mgr AWF Kraków; promotor: K. Orzechowska-Kowalska; Kraków 2006
- Gieysztor A., *O dziedzictwie kultury*, Towarzystwo Opieki na Zabytkami, 2000, MCK Kraków
- Guide to the World Heritage Cities of Spain*, Ciudades Patrimonio de la Humanidad de España, 2003
- Jackowski A; *Leksykon – szlaki pielgrzymkowe Europy*; Wydawnictwo Znak; Kraków, 2000
- Kruczek Z., Kurek A., *Krajoznawstwo, zarys teorii i metodyki*, Proksenia, Kraków 2003
- Magidowicz I., *Historia poznania Europy*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1974
- Manteuffel T., *Historia Powszechna – Średniowiecze*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995
- Nowacki M., *Rola interpretacji dziedzictwa w zarządzaniu atrakcjami turystycznymi*, „Problemy Turystyki”, Instytut Turystyki, Warszawa 2002, nr 3-4
- Orzechowska-Kowalska K., Kowalski R, *Turystyczne szlaki kultury jako przykład integracji regionów Europy*, [w:] *Marketing turystyki*; Kraków, 1999
- Orzechowska-Kowalska K., *Zasady tworzenia europejskich szlaków kulturowych*, „Turizm”, 2003, 13/2
- Routes*; Newsletter on the Council of ECR, Strasburg, nr 1, 1993
- Ruta de Washington Irving*, Guías Prácticas, El Legado Andalusi
- Spain*, Secretaría de Estado de Comercio y Turismo, Turespaña, Ministerio de Economía, 2002
- The Council of Europe and the cultural heritage*, information document, Strasburg 1991

Strony internetowe:

[http:// www.legadoandalusi.es](http://www.legadoandalusi.es)
<http:// www.culture-routes.lu>
<http:// www.coe.it>
<http:// www.coe.org.pl>
<http:// www.stars.coe.fr>
<http:// wic.unesco.org/en/list>
<http:// www.granada.org>
<http:// www.cordoba.gov>
<http:// www.sevilla.org>
<http:// www.andalucia.com>

The European Cultural Routes of the Council of Europe

Abstract:

At the end of the 1980s, the Council of Europe began to implement the Project called The European Cultural Routes which aimed at making Europeans aware of their cultural identity, preserving and protecting the heritage, giving special meaning to places connected with cultural tourism considering the principles of sustainable tourism, granting special priority to cultural tourism among other ways of spending free time and, last but not least, promoting European culture in its broad sense. The author describes the detailed procedure of creating routes and their themes which are presented in three groups – People, Migrations and Spreading of the main European trends in the fields of philosophy, art, religion, science, engineering and trade. Currently, more than 20 European Cultural Routes exist, with the special attention focused on “the Legacy of Al-Andalus” cultural route – the route established on the territory of Spain, and the countries of northern Africa and South America.